

דבר העורך

הגיליון הרביעי של **חברה, צבא וביטחון לאומי** יוצא בתקופת בין השמשות של הפוליטיקה הישראלית, כאשר חלק ניכר מסימני השאלה עם חילופי השלטון נוגע לתחום יחסי חברה-צבא.

דברים אלה נכתבים כשבועיים לאחר התקרית בחברון בין חיילי גבעתי לפעילי שמאל, שהעלתה על הפרק שורת שאלות שהמרכזיות שבהן (לדעתי) האם צה"ל בדרכו להפוך מצבא העם או רוב העם, לצבא של מיליציות או חלק מהעם, ומה אפשר לעשות כדי למנוע מגמות אפשריות כאלה? על כך אפשר להוסיף שאלות אחרות, לדוגמה מהי מידת איתנותה של שרשרת הפיקוד הצה"לית ויכולתה להתמודד עם התערבות פוליטית? כיצד יתמודד צה"ל עם מצב שבו סמכות הפעלת חלק מהכוחות באזורי יו"ש, פלוגות מג"ב, תופקע מידי הרמטכ"ל ותועבר לידי גורם פוליטי, ומה יקרה לצבא אם גורמים פוליטיים ינסו להפקיע ממנו סמכויות נוספות? מה תהיה מידת המוטיווציה לגיוס ולשירות במילואים של פלחים משמעותיים בחברה האזרחית, במצב שבו יהפכו משימות צה"ל לשנויות יותר במחלוקת? האם התהליכים המסתמנים עם כניסת הממשלה החדשה לתפקיד יאיצו את הפיכת צה"ל לצבא מקצועי, ומה יהיה אופיו של צבא מסוג זה?

שאלות אלה ואחרות, שדומה שבמשך כל קיומה של ישראל לא נתפסו דחופות, עומדות בליבת תחום יחסי חברה-צבא. הדיון הציבורי בשאלות אלה, שהחל בימים האחרונים ועתיד כנראה להישאר עימנו לאורך זמן, הוא במידה לא קטנה צהוב, רווי יצרים פוליטיים ונקי משיקולים וידע מקצועיים. ראוי שחברי האגודה וגורמים מקצועיים נוספים ימצאו את הדרך להעמיד את כישוריהם, כדי לשפר את איכות הדיון הציבורי ואת היכולת להתמודד בצורה מיטבית עם סוגיות יסוד הנוגעות לביטחון ישראל ואופייה כמדינה דמוקרטית.

הכיוון אליו, כך נראה, צועדת ישראל, עומד להעצים גם את הקונפליקט הפנימי בין אזרחיה היהודים והערבים של המדינה. לקונפליקט זה, שעלול להפוך בתנאים מסוימים לבעל משמעויות ביטחוניות מובהקות, אין הד חזק דיו במחקריהם של חברי האגודה. למשל העובדה שהנושא כמעט לא קיבל ביטוי ב-32 מושבי הכנס השנתי האחרון, ואף מאמר בנושא זה לא הוגש עד היום לפרסום **בחברה, צבא וביטחון לאומי**. זה אינו מצב בריא והוא דורש שינוי, מכיוון שיחסי חברה-צבא בישראל של היום אינם רק היחסים בין אזרחיה היהודים של המדינה לצה"ל, אלא גם מארג היחסים המורכב בין אזרחי המדינה הערבים לצבא ולמערכת הביטחון.

תוצאות הבחירות האחרונות מגדילות גם את החשש מפני התקוממות בשטחים, שאת סימניה המוקדמים אנו רואים זה זמן רב, ולא פחות מכך את האפשרות שתפרוץ מלחמה בין ישראל לאיראן או שלוחותיה באזור, בראש ובראשונה חזבאללה. הגיליון הנוכחי של **חברה, צבא וביטחון לאומי** מוקדש בעיקרו לבחינת היבטים שונים של מלחמה כזו.

כאשר יצא הקול הקורא לגיליון זה לפני שנה, מלחמה קונוונציונלית ארוכה בלב אירופה – שתחילתה בפלישה של מעצמת על גרעינית למדינה שכנה, והמשכה בסדרת תבוסות של אותה מעצמת על – נראתה כחזון עוועים. אולם מלחמת רוסיה-אוקראינה מתנהלת כבר למעלה מתשעה חודשים, סופה אינו נראה באופק ואנו יכולים רק לקוות שלא תסתיים בהפעלת נשק גרעיני. האפשרות שישראל תמצא עצמה במלחמה גדולה נראתה לפני שנה ריאלית יותר. לצערנו האפשרות הזו עדיין עימנו, ולא נראה שתהיה מהפרק בטווח הזמן הנראה לעין.

המלחמה הזו, שאולי תיקרא "מלחמת העורף הראשונה", עתידה להיות שונה לגמרי מכל מלחמות העבר של ישראל. המחיר שתגיבה ממנה ומאזרחיה, ללא קשר ליכולותיו של צה"ל, עתיד להיות גבוה מאוד. זו הייתה גם נקודת המוצא של ההחלטה להוציא קול קורא לגיליון מיוחד בנושא, לצד ההכרה שהדיון הציבורי בישראל בסוגיות מרכזיות הנוגעות לשאלת המלחמה הבאה אינו אקדמי ועשיר דיו. המאמרים המתפרסמים כאן מגשרים חלקית על הפער בין עוצמת האיום וחולשת הדיון, אבל לא מכסים עדיין חלק ניכר מהסוגיות המרכזיות שיעמדו בלב המלחמה הבאה, אם אכן תפרוץ.

המאמר הפותח של עזריאל לורבר מתמקד בהיבטים הצבאיים של המלחמה הבאה, ומציג כיצד שלוש תמורות מרכזיות, פרי טכנולוגיות מתקדמות, משנות את פני המלחמה הבאה. השלוש הן גידול בכמות ובגיוון של אמצעי סיור ותקיפה אוויריים בלתי מאוישים; יכולת פגיעה מסיבית בעורף; ולוחמת סב"ר העלולה לשבש לא רק את ניהול העורף אלא להשפיע על הכוח הלוחם. כדי להתמודד עם איומים אלה מציע המחבר שצה"ל יוותר על מרכיבים מהותיים באסטרטגייה הקונוונציונלית המסורתית שלו, בראש ובראשונה הטנק הכבד, לטובת מערכות חימוש חכם, פלטפורמות בלתי מאוישות, ושימוש ביחידות קטנות וניידות שיאתרו את האויב, ויכוונו וייצרו אש נגדו. אימוץ שיטות לחימה כאלה ייתן ביטוי ליכולות הטכנולוגיות של ישראל, יצמצם את כמות הכוחות הגדולים והחשופים בשדה הקרב ויאפשר לחימה יעילה נגד כוחות סדירים ובלתי סדירים.

שני המאמרים הבאים עוסקים בהיבטים צרים יותר של המלחמה הבאה. ראובן גל בוחן מזווית אתית את התפשטותן המהירה של מערכות נשק אוטונומיות, המחליפות את אמצעי הלחימה מסורתיים שמפעילים לוחמים, ושואל עד כמה ניתן להשאיר בידי מערכות נשק אלה את ההחלטה הסופית להשמיד מטרה ועד כמה, במקרה הישראלי, הפעלתן עומדת בניגוד למסמך "רוח צה"ל". גל מעריך כי הפעלת מערכות אוטונומיות עלולה להפוך לאתגר מוסרי מרכזי בשדה הקרב העתידי (או כבר הנוכחי). מסקנתו, לאחר סקירת הדרך שבה מתמודדות מדינות דמוקרטיות אחרות עם הנושא, היא שבמקביל למאמץ הטכנולוגי העצום הכרוך בפתוח טכנולוגיות אלה, יש לפתח מאמץ אינטלקטואלי שלא יוגבל לשורות הצבא בלבד, במטרה לבנות קווים מנחים לשימוש במערכות הלחימה החדשות.

בניגוד ללורבר וגל המתמקדים בהופעתן של טכנולוגיות צבאיות חדשות והשפעתן על המלחמה הבאה, מאמרו של אופיר קבילו עוסק בלוחמים עצמם – יחידות המילואים שמהקמת צה"ל הן חוט השדרה של כוחות היבשה במלחמות הגדולות. נקודת המוצא שלו היא שהפער הטבעי שהיה קיים תמיד בין מוכנות כוחות הסדיר לכוחות המילואים במלחמה, הלך והתרחב בשני העשורים האחרונים, במיוחד בתקופת

האנתפאדה השנייה, וקיבל ביטוי חריף במלחמת לבנון השנייה. ניסיונות לשפר את מוכנות כוחות המילואים הצליחו באופן חלקי, במידה רבה מכיוון שהצבא נוטה לעשות שימוש בתקציב המילואים לצרכים אחרים. המחבר מעריך שמערך המילואים ייטול חלק משמעותי גם במלחמה הבאה, ולכן מציע יצירת מודל תקציבי קבוע ("חוק כשירות מילואים"), שתפקידו יהיה לעגן תקציב עצמאי לשמירת כשירות מערך המילואים לשנים במטרה להבטיח את מוכנותו למלחמה עתידית.

המאמר האחרון בגיליון בוחן את המלחמה הבאה מזווית אחרת, שאינה זוכה עלפי רוב לתשומת לב מספקת: היותה של ישראל מדינת אי, שכושרה לקיים את המשק ואת יכולותיה הצבאיות בחירום מותנה בשרשרת אספקה ימית. אהוד גונן גורס כי בשרשרת זו יש כיום ארבע חוליות בעייתיות: לחצים פוליטיים אפשריים שימנעו להטעין אוניות בנמלי המוצא; נפח הובלות בשליטה ישראלית שעלול להתברר כבלתי מספיק; התקפה צבאית על אוניות בדרכן לישראל, ופגיעה במתקני נמל שתקשה על פריקת הסחורות; וקשיים בשינוע הסחורות מהנמלים ליעדיהן בישראל. כדי להתמודד עם בעיות אלה מציע המחבר השקעה ביצירת חלופות נוספות בתוך כל אחת מהחוליות האלה, כאמצעי למנוע שיתוק המערכת באמצעות פגיעה באחד ממרכיביה המרכזיים.

כמו תמיד זו חובה נעימה להודות לכל הכותבים שהגישו מאמריהם לפרסום ולשיפוט, ולשופטים והשופטות שעשו מלאכתם בצורה איכותית ומקצועית שהיא הבסיס לקיומו של כתב העת. תודה נוספת לאילת הראל המציגה במדורה ארבע ביקורות על ספרים חדשים ומרכזיים בתחום ולכותבי הביקורות, לאיתמר ריקובר על הסיוע המסור וההצעות הטובות, ולעדי לרנר ואמיר גילת, אנשי מערכות, על המשך שיתוף הפעולה הפורה לתועלת כל הצדדים.